

Jasna Hrnčić*

*Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka*

Nina Lončar**

NVO „Samit-Vrh”, Podgorica

Vršnjačko sajber-nasilje među učenicima osnovnih škola u Crnoj Gori¹

Apstrakt

Vršnjačko sajber nasilje je nova forma vršnjačkog nasilja nastala sa razvojem informaciono-komunikacionih tehnologija. Cilj rada je da se analizira prisutnost i karakteristike vršnjačkog sajber nasilja među učenicima osnovnih škola u Pljevljima, kao i njegova povezanost sa tradicionalnim vršnjačkim nasiljem. Istraživanje je sprovedeno među 249 učenika viših razreda tri osnovne škole u Pljevljima, Crna Gora. Pokazalo se da je 13,7% učenika izjavilo da su bili žrtve vršnjačkog sajber nasilja i 12,1% njih da su bili njegovi izvršioци, dok je 27,7% učenika je izjavilo da poznaju učenika/učenicu koji je doživeo vršnjačko sajber nasilje. Žrtava sajber nasilja ima značajno manje od žrtava tradicionalnog nasilja. Vršnjačko sajber nasilje se najčešće realizuje preko društvenih mreža. u 51,4%, izvršioци vršnjačkog sajber nasilja bili školski drugovi i drugarice, a žrtve su značajno češće devojčice. Pokazuje se značajna pozitivna veza između žrtava i nasilnika i tradicionalnog vršnjačkog i vršnjačkog sajber nasilja.

Rezultati su diskutovani u svetlu dosadašnjih istraživanja.

Ključne reči:

internet nasilje, tradicionalno vršnjačko nasilje, društvene mreže, škola

* jhrncic@gmail.com

** ninaloncar111@gmail.com

¹ Ovaj rad je rezultat rada na projektu *Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije* koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, broj 47011.

Vršnjačko nasilje je istraživačka tema koja je posebno aktuelna poslednjih decenija. Jedan od najcitiranijih istraživača u ovoj oblasti je norveški psiholog Den Olvej (Dan Olweus)². On definiše vršnjačko nasilje kao „agresivno ponašanje koje ima neke specijalne karakteristike kao što su asimetričan odnos moći i ponavljanje”³. Pod agresivnim ponašanjem podrazumeva ponašanje koje ima „nameru ili želju/cilj da se drugoj osobi nanese šteta (povreda ili neprijatnost)”⁴. Slične definicije daju i Roland i Nansel. Ronald određuje vršnjačko nasilje kao dugotrajno fizičko ili psihološko nasilje, počinjeno od strane pojedinca ili grupe, i usmereno na pojedinca koji nije u mogućnosti da se odbrani u datoj situaciji⁵; dok Nansel (Nansel) i saradnici definišu vršnjačko nasilje kao agresivno ponašanje ili namerno nanošenje štete drugom od strane pojedinca ili grupe, koje se ponavlja tokom vremena⁶.

Olvej izdvaja tri ključne karakteristike vršnjačkog nasilja: nameru da se druga osoba povredi, ponavljanje tj. repetitivnost i neravnotežu moći između nasilnika i žrtve⁷. Postojanje namere da se druga osoba povredi je osnovna karakteristika antisocijalnog ponašanja⁸, u šta spada i vršnjačko nasilje. Repetitivnost nije nužna, ali je česta karakteristika vršnjačkog nasilja, i važna je jer ukazuje na to da je negativno ponašanje namerno. Posledica repetitivnosti je da žrtva često živi u strahu od daljeg nasilja. Neravnoteža moći između žrtve i učinioca ukazuje da se radi o nasilnom ponašanju, a ne samo o razmeni agresivnog ponašanja među jednakima. Karakteristike koje mogu dovesti do nadmoći nasilnika su, osim fizičke snage, i popularnost, društvene veštine, snalažljivost, inteligencija, pol, seksualna orijentacija i materijalni status⁹.

² Dan Olweus, *Bullying at school: What we know and what we can do?*, Blackwell Publishing, Malden, Massachusetts, 1993, pp. 140.

³ Dan Olweus, “School Bullying: Development and Some Important Challenges”, *Annu. Rev. Clin. Psychol.* 2013, no. 9, pp. 751–80, pp. 756.

⁴ Ibidem, str. 757.

⁵ Erling Roland, 1989, prema: Sameer Hinduja, Justin Patchin, *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*, Corwin press, Thousand Oaks, 2009, pp. 12.

⁶ Tonja R Nansel, Mary Overpeck, Ramani S Pilla, “Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychological adjustment”, *J. Am. Med. Assoc.*, 2001, Apr 25, 285, no. 16, pp. 2094–2100.

⁷ Dan Olweus, “School Bullying: Development and Some Important Challenges”, *Annu. Rev. Clin. Psychol.* 2013, no. 9, pp. 751–80, pp. 757–58.

⁸ Jasna Hrnčić, *Prestupništvo mladih: rizici, tokovi, ishodi*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 203.

⁹ Sameer Hinduja and Justin Patchin, *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*, Corwin press, Thousand Oaks, 2009, pp. 254.

Vršnjačko nasilje može uključivati direktnu i indirektnu agresiju¹⁰. Direktna agresija podrazumeva fizičko (udaranje, guranje, pljuvanje, otimanje stvari) i verbalno nasilje (ruganje, provociranje, vređanje, pretnja). Indirektna agresija uključuje isključivanje, izazivanje neprijatnosti ili uspostavljanje kontrole nad drugom osobom. Mnogi autori izdvajaju i relaciono nasilje kao posebnu formu nasilja (ignorisanje, širenje glasina i isključivanje)¹¹.

Vršnjačko nasilje je određeno načinima na koje mladi uspostavljaju, razvijaju i održavaju intrageneracijske društvene odnose. Dok je prostor najintenzivnije vršnjačke interakcije kod dece i mladih donedavno bila škola, sa razvojem informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) otvara se novi prostor za druženje – sajber prostor. Aktivnosti adolescenata na internetu prvenstveno su nastale iz želje da se povežu i druže sa vršnjacima¹². Najpopularnije među njima su društvene mreže. Istraživanje na školskoj populaciji Republike Srbije realizovano 2014/14. na 1342 učenika pokazuje da je 73,3% učenika imalo nalog na nekoj od društvenih mreža¹³. Međutim, IKT zbog svoje specifične prirode, otvaraju veliki prostor i za manipulaciju i zloupotrebe. Većina mladih koji imaju profile na društvenim mrežama je bila svedok ili učestvovala u raspirivanju vršnjačke svađe ili „drame”, koja neretko sadrži namernu povredu druge osobe¹⁴. I dok tinejdžeri ovakve situacije smatraju uobičajenim delom njihovih aktivnosti na internetu, odrasli ih najčešće smatraju vršnjačkim nasiljem¹⁵. Pojavljuje se novi vid nasilja: vršnjačko sajber-nasilje (engl. cyber bullying) kao oblik intrageneracijskog nasilja, koje podrazumeva po-

¹⁰ Roland, 1989, prema: Sameer Hinduja and Justin Patchin, *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*, Corwin press, Thousand Oaks, 2009, pp. 254, pp. 14.

¹¹ Nicki R. Crick, The role of overt aggression, relational aggression, and prosocial behavior in the prediction of children's future social adjustment. *Child Development*, 1996, vol. 67, pp. 2317–2327.

¹² Danah Boyd and Alice Marwick, "Social Privacy in network public", 2011, Available from: <http://www.danah.org/papers/2011/SocialPrivacyPLSC-Draft.pdf> (Accessed 20.10.2016), pp. 29.

¹³ Ljiljana Stevković, „Društvene mreže kao faktor maloletnikčke delinkvencije”, u Vesna Nikolić-Ristanović (ur.), *Delinkvencija i viktimizacija maloletnih lica u Srbiji*, IGP Promentej, Beograd, 2016, str. 235–240.

¹⁴ Mary Madden, Amanda Lenhart, Sandra Cortesi, Urs Gasser, Maeve Duggan, Aaron Smith And Meredith Beaton, "Teens, social media, and privacy", Pew Research Center, 2013, Available from: <http://www.pewinternet.org/2013/05/21/teens-social-media-and-privacy/>, (Accessed 20.10.2016).

¹⁵ Danah Boyd and Alice Marwick, "Social Privacy in network public", 2011, Available from: <http://www.danah.org/papers/2011/SocialPrivacyPLSC-Draft.pdf>, (Accessed 20.10.2016), pp. 24.

vređivanje nekoga korišćenjem IKT¹⁶. Najčešće forme vršnjačkog sajber-nasilja su: slanje uznemirujućih mejlova ili poruka, postavljanje uvredljivih komentara o nekoj osobi na internetu, postavljanje ponižavajućih slika, i pretnje ili zastrašivanje preko interneta.^{17,18}

Posebno je interesantno pitanje odnosa tradicionalnog vršnjačkog nasilja i vršnjačkog sajber-nasilja. Mnogi autori smatraju da je vršnjačko sajber nasilje često produžetak tradicionalnog vršnjačkog nasilja¹⁹. Drugi autori ukazuju na sličnosti, ali i razlike između njih²⁰. Tako vršnjačko sajber nasilje uključuje verbalno i relaciono nasilje, ali ne i fizičko nasilje. Tri ključne specifične odlike vršnjačkog sajber nasilja su: anonimnost nasilnika, dostupnost žrtve, beskonačna publika²¹ i nedostatak nadzora²². Zbog toga je sajber nasilje često najlakša i najdostupnija opcija, kojom nasilnik zadovoljava različite potrebe kao što su: ispoljavanje nadmoći, dostizanje zadovoljstva ili priznanja, zadovoljavanje agresivnih fantazija putem interneta, osveta, privlačenja pažnje, stvaranja „kul” imidža ili izazivanje ljubomore. Pri tome ima mali rizik od hvatanja ili sankcionisanja. Takođe, sajber nasilnik se ne suočava direktno sa žrtvom, što ima dezinhibicioni efekat. On/ona ne svedoči uticaju koji nasilje ima na žrtvu pa se ne suočava sa sopstvenom odgovornošću.

¹⁶ Charisse L. Nixon, “Current perspectives: the impact of cyberbullying on adolescent health”, *Adolesc Health Med Ther*, 2014, n. 5, pp. 143–158.

¹⁷ Sameer Hinduja and Justin Patchin, *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*, Corwin press, Thousand Oaks, 2009, str. 16, str. 254.

¹⁸ Charisse L. Nixon, “Current perspectives: the impact of cyberbullying on adolescent health”, *Adolesc Health Med Ther*, 2014, no. 5, pp. 143–158.

¹⁹ Marylin A. Campell (2005), Quing Li, (2007), Juliana Raskauskas and Ann D. Stoltz (2007), prema Marisa Alexis Feldman, *Cyberbullying in high-school: Associated Individual and Contextual Factors of Involvement*, Scholar Commons: Graduate Theses and Dissertations University of South Florida, 2011, pp. 116, Available from: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4294&context=etd>, (Accessed 25.10.2016.), pp.20.

²⁰ Anja Schultze-Krumbholz, Kristin Göbel, Herbert Scheithauer, Antonella Brighi, Annalisa Guarinic, Haralambos Tsorbatzoudis, Vassilis Barkoukis, Jacek Pyżalski, Piotr Plichta, Rosario Del Reg, José A. Casas, Fran Thompson and Peter K. Smith, “A Comparison of Classification Approaches for Cyberbullying and Traditional Bullying Using Data From Six European Countries”, *Journal of School Violence*, 2015, vol 14, no 1, pp. 47–65.

²¹ Branislava Popović-Čitić, „Vršnjačko nasilje u sajber prostoru”, *Temida*, 2009, vol. 12, br. 3, str. 43–63.

²² Charisse L. Nixon, „Current perspectives: the impact of cyberbullying on adolescent health”, *Adolesc Health Med Ther*, 2014, no. 5, pp. 143–158.

Istraživanja konzistentno pokazuju da su počinioci antisocijalnog ponašanja značajno češće od opšte populacije i njegove žrtve, kao i obrnuto^{23,24}. Isti fenomen se pokazuje i kod istraživanja vršnjačkog sajber nasilja²⁵.

Fenomen vršnjačkog sajber nasilja nije dovoljno istražen u Crnoj Gori, posebno u manjim mestima. Da bismo uvideli i analizirali njegove karakteristike, sprovedi smo anonimnu anketu među učenicima osnovnih škola u Crnoj Gori. Cilj istraživanja je analiza vršnjačkog sajber-nasilja među učenicima osnovnih škola na teritoriji opštine Pljevlja. Posebni ciljevi su: 1) Analiza prisutnosti sajber nasilja među učenicima osnovnih škola generalno, kao i u odnosu na pol, uzrast, razred, sredstva vršenja sajber nasilja, karakteristike izvršioca (iz školskog okruženja ili van škole) i na tradicionalno vršnjačko nasilje. 2) Analiza razlika koje tradicionalno vršnjačko nasilje i vršnjačko sajber nasilje pokazuju u odnosu na pol, uzrast, razred i školski uspeh. 3) Analiza povezanosti vršnjačkog sajber-nasilja i tradicionalnog vršnjačkog nasilja.

METOD ISTRAŽIVANJA

Instrument istraživanja. Instrument za prikupljanje podataka u ovom istraživanju je upitnik VSN1 (Lončar, 2016). Priređen za potrebe istraživanja na osnovu prethodnih analiza vršnjačkog sajber-nasilja, najviše pod uticajem Lija (Li)²⁶. Pitanja iz upitnika relevantna za ovaj rad su podeljena u četiri grupe: a) opšti podaci (4 ajtema), b) korišćenje interneta (1 ajtem²⁷), c) tradicionalno vršnjačko nasilje definisano kao „fizički napadi, ruganje, zadirkivanje,

²³ Ljiljana Stevković i Vesna Nikolić-Ristanović „Viktimizacija i delinkvencija“ u Vesna Nikolić-Ristanović (ur.), *Delinkvencija i viktimizacija maloletnih lica u Srbiji*. IGP Promentej, Beograd, 2016, pp. 249–305.

²⁴ Anja Schultze-Krumbholz, Kristin Göbel, Herbert Scheithauer, Antonella Brighi, Annalisa Guarinic, Haralambos Tsorbatzoudis, Vassilis Barkoukis, Jacek Pyżalski, Piotr Plichta, Rosario Del Reg, José A. Casas, Fran Thompson and Peter K. Smith, “A Comparison of Classification Approaches for Cyberbullying and Traditional Bullying Using Data From Six European Countries”, *Journal of School Violence*, 2015, vol. 14, no. 1, pp. 47–65.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Quing Li, “Cyberbullying in schools: a research of gender differences” *School Psychology International*, 2006, vol. 27, no. 2, pp. 157–170.

²⁷ Ajtem glasi: Pristupam internetu a) sa telefona, b) sa kompjutera \“lap-topa”\ \“tableta”, c) ne koristim internet, odgovara se višestrukim izborom.

vredjanje, isključivanje iz grupe i sl.“, (2 ajtema²⁸), d) vršnjačko sajber nasilje, koje je obuhvatalo vredjanje, uznemiravanje, ogovaranje, lažno predstavljanje, nedozvoljeno deljenje tuđih slika, video snimaka ili lične komunikacije, isključivanje iz grupe, proganjanje i sl. putem sms poruka, mejla, društvenih mreža kao što su Fejsbuk (Facebook), Instagram, Tviter (Twitter), platformi za komunikaciju poput Vajbera (Viber) i slično (6 ajtema²⁹).

Uzorak ispitanika. Istraživanje je obavljeno na stratifikovanom uzorku, koji čine po jedno slučajno izabrano odeljenje učenika 6., 7., 8., i 9. razreda iz sve tri gradske škole, koje imaju više razrede u Pljevljima. Pljevlja su opština sa 31 786 stanovnika, zauzimaju oko jednu desetinu ukupne teritorije Crne Gore.³⁰ Po broju stanovnika u Crnoj Gori su na petom mestu, i dobro predstavljaju severni region Crne Gore. Od 300 učenika uključenih u istraživanje, njih N=249 (83,0%) čini konačni uzorak učenika koji su popunili upitnike. Uzrast ispitanika je bio od 11 do 15 godina, sa prosečnim uzrastom M=13,9 godina (SD=1,178). Od toga je 50,6% učenika bilo ženskog pola, uravnoteženo raspoređenih po razredima (24,9% učenika šestog, 24,9% učenika sedmog, 25,3% učenika osmog i 24,1% učenika devetog razreda). Većina učenika ima odličan (32,5%) ili vrlo dobar školski uspeh (32,9%), nešto manje dobar uspeh (26,5%), a najmanje dovoljan (6,4%) i nedovoljan (1,6%) uspeh.

Postupak istraživanja. Istraživanje je realizovano 2016. godine u opštini Pljevlja, Crna Gora. Učenici tri osnovne škole su predavali razrednim starešinama anonimno popunjene upitnike, uz potpisan pristanak roditelja.

Statistička obrada podataka je obuhvatala deskriptivne statističke metode, Pirsonov hi kvadrat test, koeficijent kontigencije, analizu značajnosti razlika između procenata za zavisne uzorke i neparametrijski t-test. Realizovana je upotrebom statističkog programa SPSS 22.0.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Korišćenje interneta. U odnosu na košćenje interneta, samo 2,9% učenika ne koristi internet, dok ostali (97,1%) koriste internet najčešće preko mobil-

²⁸ Ajtemi su: „Doživeo/la sam vršnjačko nasilje u školi“, i „Ponašao/la sam se nasilno prema vršnjacima“, odgovara se dihotomno („da-ne“ odgovori).

²⁹ Od ovih ajtema, dva su osnovna: „Doživeo/la sam vršnjačko nasilje u sajber-prostoru“ i „Ponašao/la sam se nasilno u sajber-prostoru“ („da-ne“ odgovori), i po dva dodatna ajtema za svako pitanje ako je odgovor potvrđan, jedan koji se odnosi na sredstvo korišćeno za sajber nasilje (višestruki odgovori), i drugi koji se odnosi na učestalost sajber nasilja (odgovori na skali likertovog tipa)

³⁰ „Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori“ 2011, Zavod za statistiku Crna Gora, Br/N:83, str..

nog telefona (62,3%) a ređe preko kompjutera, lap-topa ili tableta (34,8%). Od onih koji koriste internet, njih 49,4% je odgovorilo da dnevno provede na internetu 3 i više sati. Nisu se pokazale značajne razlike između polova (Pirsonov hi kvadrat test).

Žrtve i učinioci nasilja. Rezultati o priustnosti iskustava nasilolja i sajber nasilja pokazuju da je 21,0% učenika njih je izjavilo da su bili žrtve tradicionalnog vršnjačkog nasilja, dok je 13,7% učenika izjavilo da su doživeli vršnjačko sajber nasilje (Tabela 1). Kada je vršenje nasilja u pitanju, 5,5% učenika se izjasnilo kao izvršilac tradicionalnog vršnjačkog nasilja, a 12% kao izvršilac sajber nasilja. 27,7% učenika je izjavilo da poznaju učenika/učenicu koji je doživeo vršnjačko sajber nasilje. Dok je zbir razmatrana četiri tipa iskustava žrtve i nasilnika (da budu nasilnici tradicionalnog vršnjačkog nasilja, da budu njegove žrtve, da budu nasilnici vršnjačkog sajber nasilja, da budu njegove žrtve) N=129, znatno manje učenika (N=77) je imalo barem jedno od ovih iskustava. Dalje analize pokazuju da je 41,6% njih imalo barem dva tipa navedenih iskustava, a njih 15,6% tri ili četiri od ovih iskustava. Više od četvrtine učenika (27,7%) su izjavili da poznaju učenika/cu koji/a je žrtva vršnjačkog sajber nasilja.

Iako inspekcija dobijenih frekfencija pokazuje da su devojčice ređe od dečaka žrtve sajber nasilja, a češće od dečaka izvršiooci, što je u suprotnosti sa očekivanjima, analiza značajnosti je pokazala da ova razilka nije statistički značajna. Jedina značajna razlika između polova po posmatranik kategorijama se pokazala kod učinioca tradicionalnog vršnjačkog nasilja, koji su značajno češće bili dečaci, nego devojčice (Pirsonov hi-kvadrat test=4,221, df=1, p=0,040).

Tabela 1. Iskustva učenika u pogledu tradicionalnog vršnjačkog nasilja i vršnjačkog sajber-nasilja ukupno i po polu

Iskustva vršnjačkog nasilja kod učenika/ca	Oba pola	Ženski pol*	Muški pol**
Žrtve vršnjačkog sajber nasilja	13,8% (34)	11,2% (14)	16,5% (20)
Izvršiooci vršnjačkog sajber nasilja	12,1% (30)	13,7% (17)	10,6% (13)
Žrtve tradicionalnog vršnjačkog nasilja	21,0% (52)	23,0% (29)	18,9% (23)
Izvršiooci tradicionalnog vršnjačkog nasilja*	5,2% (13)	2,4% (3)	8,2% (10)

Žrtve i/ili počinioci tradicionalnog i/ili sajber vršnjačkog nasilja	31,6% (77)	31,4% (31)	31,3% (39)
Poznaje učenika/cu žrtvu vršnjačkog sajber nasilja	27,7% (69)	27,2% (34)	28,7% (35)
Ukupno % (N)	100,0% (N=244 do 248)	100,0% (N=124 do 126)	100,0% (N=121 do 123)

Sajber nasilje je po izjavama i počinioca i žrtava najčešće realizovano manje od 4 puta. Međutim, kada se rezultati analiziraju po polovima, pokazuje se da devojčice imaju ovo iskustva najčešće između 4 i 10 puta. Analiza značajnosti razlika po polovima (Tabela 2) pokazuje da su žrtve ženskog pola značajno češće doživele vršnjačko sajber nasilje, od žrtava muškog pola (Pirsonov hi-kvadrat test=9,418, df=1, sig. 0,002).

Tabela 2. Učestalost vršnjačkog sajber-nasilja

Kategorije	Učestalost vršnjačkog sajber-nasilja*			
	Manje od 4 puta	Od 4 do 10 puta	Više od 10 puta	Ukupno žrtava % (N)
Počinioci vršnjačkog sajber nasilja	71,9% (23)	21,9% (7)	6,3% (2)	100% (30)
Žrtve vršnjačkog sajber nasilja	66,7% (24)	33,3% (12)	0,0% (0)	100% (36)
Žrtve vršnjačkog sajber nasilja ženskog pola	41,2% (7)	58,8% (10)	0,0% (0)	100% (17)
Žrtve vršnjačkog sajber nasilja muškog pola	89,5% (17)	10,5% (2)	0,0% (0)	100% (19)

Komparacija rezultata iskustava vršnjačkog nasilja po razredima (Tabela 3) nije pokazala značajne razlike, mada se pokazala marginalna značajnost razlika kod počinioca vršnjačkog sajber nasilja, kojih je bilo najmanje u 6. razredu (Hi kvadrat test = 6,333, df 3, =0,096). Ova se tendencija nije potvrdila u analizi značajnosti razlika prema uzrastu, koja nije pokazala značajne razlike ni u jednoj kategoriji.

Komparacija rezultata iskustava vršnjačkog nasilja po školskom uspehu nije pokazala značajne razlike (Tabela 4).

Tabela 3. Iskustva učenika u pogledu tradicionalnog vršnjačkog nasilja i vršnjačkog sajber-nasilja po razredu

Iskustva vršnjačkog nasilja kod učenika/ca	6. razred % (N)	7. razred % (N)	8. razred % (N)	9. razred % (N)	Ukupno % (N)
Žrtve vršnjačkog sajber nasilja	23,5% (8)	26,5% (9)	26,5% (9)	23,5% (8)	100% (34)
Počinioci vršnjačkog sajber nasilja*	6,7% (2)	33,3% (10)	30,0% (9)	30,0% (9)	100% (30)
Žrtve tradicionalnog vršnjačkog nasilja	17,3% (9)	32,0% (17)	28,8% (15)	21,2% (11)	100% (52)
Počinioci tradicionalnog vršnjačkog nasilja	7,7% (1)	30,8% (4)	23,1% (3)	35,5% (5)	100% (13)
Poznaje učenika/cu žrtvu vršnjačkog sajber nasilja	11 (15,9%)	27,5% (19)	31,9% (22)	24,6% (9)	100% (69)

Po proceni žrtava, izvršioci vršnjačkog sajber nasilja nad njima su u većini slučajeva (51,4%, N=18) bili njihovi školski drugovi i drugarice, dok je njih 40,0% (N=14) doživelo nasilje od osoba koje ne poznaju iz škole, a samo 8,6% (N=3) od nepoznatih osoba (Hi-kvadrat test je značajan na nivou 0,05). Nisu se pokazale značajne razlike između polova.

Vršnjačko sajber nasilje se po izjavama i žrtava i učinioca značajno češće realizuje preko društvenih mreža, nego preko mobilnog telefona ili i-mejla (Tabela 4). Nema značajnih razlika između polova.

Tabela 4. Sredstvo vršenja vršnjačkog sajber-nasilja

Iskustva vršnjačkog nasilja kod učenika/ca*	Slanjem sms poruke ili pozivom sa mobilnog telefona	I-mejлом	Društvene mreže	Drugi način	Suma
Žrtve vršnjačkog sajber nasilja	17,1% (6)	17,1% (6)	62,9% (22)	2,8% (1)	100,0% (35)
Počinitelj vršnjačkog sajber nasilja	10,0% (3)	33,3% (10)	63,3% (19)	0,0% (0)	100,0% (30)

Analiza razlika između procenata žrtava vršnjačkog sajber-nasilja i tradicionalnog vršnjačkog nasilja je pokazala da žrtava sajber nasilja ima značajno manje od žrtava tradicionalnog nasilja ($\chi^2=0,225$, $t=3,934$, $p<0,01$). Analiza po polovima je pokazala da je ova razlika značajna najviše zbog razlike kod devojčica u istom smislu ($\chi^2=0,225$, $t=4,433$, $p<0,01$), dok se kod dečaka nije pokazala značajna razlika.

Analiza razlika između procenata učinioca oba tipa nasilja nije pokazala značajne razlike između izvršilaca sajber i izvršilaca tradicionalnog nasilja ($\chi^2=0,225$, $t=1,6835$, $p>0,05$). Međutim, analiza po polovima je pokazala da su devojčice značajno češće izvršioci sajber nasilja nego izvršioci tradicionalnog nasilja ($\chi^2=0,242$, $t=3,692$, $p<0,01$), dok se kod dečaka nije pokazala značajna razlika.

Analiza hi kvadrat testom je pokazala značajnu pozitivnu veza između aktera i žrtava i nasilnika i tradicionalnog vršnjačkog nasilja i vršnjačkog sajber nasilja (Tabela 5). Interesantno da je najsnažnija veza između žrtava i počinioca tradicionalnog vršnjačkog nasilja ($C=0,450$), zatim između počinioca i žrtava sajber nasilja ($C=0,401$), pa između počinioca obe vrste nasilja ($C=0,310$). Najslabija je veza između žrtava oba tipa nasilja, i od nje je izraziti-ja čak i povezanost između počinioca tradicionalnog i žrtava sajber nasilja.

Tabela 5. Značajnost povezanosti između iskustava žrtve i učinioca u klasičnom i sajber prostoru na osnovu Pirsonovog hi kvadrat testa

Kategorije	Žrtve tradicionalnog vršnjačkog nasilja	Počinioci tradicionalnog vršnjačkog nasilja	Žrtve vršnjačkog sajber nasilja	Počinioci vršnjačkog sajber nasilja
Žrtve tradicionalnog vršnjačkog nasilja	N=52 (21,0% uzorka)			
Počinioci tradicionalnog vršnjačkog nasilja	N=11 (84,6%/21,2%)* Hi2=33,539 df=1 C**=0,450 p<0,001 (84,6%/21,2%)* Hi2=33,539	N=13 (5,2% uzorka)		
Žrtve vršnjačkog sajber nasilja	N=15 (28,8%/44,1%) Hi2=12,497 df=1 C=0,220 p<0,001	N=8 (23,5%/61,5%) Hi2=26,238 df=1 C=0,310 p<0,001	N=34 (13,8% uzorka)	
Počinioci vršnjačkog sajber nasilja	N=16 (53,3%/31,4%) Hi2=22,098 df=1 C=0,287 p<0,001	N=8 (61,5%/26,7%) Hi2=31,209 df=1 C=0,356 p<0,001	N=16 (55,2%/47,1%) Hi2=46,669 df=1 C=0,401 p<0,001	N=30 (12,1% uzorka)

* Prvi procenat u zagradi se odnosi na uzorak u redu, a drugi na uzorak u koloni. ** C=koeficijent kontingencije

DISKUSIJA

Dobijeni rezultati o rasprostranjenosti vršnjačkog sajber nasilja su pokazali da je ono prisutno i izraženo u osnovnim školama u Pljevljima. Svako sedmo dete je potvrdno odgovorilo na pitanje „Doživio/la sam vršnjačko nasilje u sajber-prostoru”, svako osmo je dalo potvrdan odgovor na pitanje: „Ponašao/la sam se nasilno u sajber-prostoru”. Poređenje sa rezultatima drugih istraživanja pokazuje da rasprostranjenost vršnjačkog sajber nasilja među adolescentima u drugim zemljama može biti i znatno veća. Istraživanja pokazuju izrazite razlike u rezultatima prevalence viktimizacije vršnjačkog sajber nasilja, koji se kreću, zavisno od metodologije istraživanja, od 4% do 72% uzorka, sa prosekom od 20–40%^{31,32}. Tako rezultati anketnog istraživanja Hindudže i Pečina³³, sprovedenog na uzorku od 5707 američkih učenika uzrasta od 12-17 godina, pokazuju da je 17% učenika izjavilo da je doživelo neki oblik vršnjačkog sajber nasilja u poslednjih 30 dana, dok je ukupno 34% učenika doživelo vršnjačko sajber nasilje u nekom ranijem periodu³⁴. Naši nalazi nisu pokazali značajne razlike između razreda ali se pokazala marginalna značajnost razlika kod počinioca vršnjačkog sajber nasilja, kojih je bilo najmanje u 6. razredu. Druga istraživanja pokazuju kontradiktorne nalaze. Dok su Viliams i Guera (William & Guera, 2007)³⁵ na uzorku od 3339 američkih učenika 5., 8. i 11. razreda, dobili znatno povećanje procenta izvršioca i tradicionalnog i internet nasilja u 8. razredu u odnosu na 5. razred, koje se zadržalo i u 11. razredu, istraživanje Frisena i saradnika³⁶ pokazuje da je sajber viktimizacija češća kod nižih nego kod viših razreda osnovne škole.

³¹ Charisse L Nixon, „Current perspectives: the impact of cyberbullying on adolescent health“, *Adolesc Health Med Ther*, 2014, no. 5, pp. 143–158.

³² Brett Holfeld and Bonnie J. Leadbeater, „The Nature and Frequency of Cyber Bullying Behaviors and Victimization Experiences in Young Canadian Children“, 2014, *Canadian Journal of School Psychology*, 2014, pp. 1–20.

³³ Justin Patchin, „2016 Cyberbullying data“, Cyberbullying Research Center, Available from: <http://cyberbullying.org/2016-cyberbullying-data>, (Accessed 01.10.2016), pp. 1.

³⁴ Sameer Hinduja and Justin Patchin, *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*, Corwin press, Thousand Oaks, 2009, pp. 254.

³⁵ Kirk R. Williams and Nancy G. Guera, „Prevalence and predictors of Internet bullying“, *Journal of Adolescent Health*, 2007, vol. 41, no. 6, pp. S14–S21.

³⁶ A. Frisen (2014), prema Brett Holfeld and Bonnie J. Leadbeater, „The Nature and Frequency of Cyber Bullying Behaviors and Victimization Experiences in Young Canadian Children“, 2014, *Canadian Journal of School Psychology*, 2014, pp. 1–20, pp. 15.

Naše istraživanje nije pokazalo značajne razlike između broju dečaka i devojčica koje su žrtve sajber nasilja, ali se pokazalo da devojčice koje su žrtve ove iskustva imaju značajno češće od dečaka. Rezultati su u skladu sa navedenim istraživanjem Hindudže i Pečina, gde su devojčice značajno češće bile sajber žrtve (36,7% prema 30,5%)³⁷.

Podatak da je svaki peti učenik izjavio da je doživio (tradicionalno) vršnjačko nasilje u školi ukazuje na značajnu rasprostranjenost tradicionalnog vršnjačkog nasilja u osnovnim školama u Pljevljima. Rezultat da ima značajno više žrtava tradicionalnog, nego sajber nasilja u vršnjačkim odnosima sugerije da sajber nasilje još uvek nije uzelo maha u opštini Pljevlja. Ipak, tradicionalno vršnjačko nasilje je tako definisano da uključuje i blaža ponašanja (npr. zadirkivanje), te je potrebno dalje istraživanje da bi se došlo do preciznijih podataka o tipu agresije koju učenici trpe u okviru ovoga.

Podatak da žrtva vršnjačkog sajber nasilja najčešće (u 51,4% slučajeva) poznaje nasilnika iz škole, iako se vršnjačko sajber nasilje najčešće događa izvan školskog prostora, sugerije da je sajber nasilje često produžetak tradicionalnog vršnjačkog nasilja. Značaj škole za nastanak i vršnjačkog nasilja je potvrđena u mnogim istraživanjima. Tako su u pomenutom istraživanju Viliams i Guera³⁸ pokazali značajnu povezanost i tradicionalnog (verbalnog i fizičkog) vršnjačkog nasilja i internet nasilja sa negativnom školskom klimom.

Sa druge strane, podatak koji smo dobili da skoro polovina žrtava sajber nasilja ne poznaje nasilnika iz škole ukazuje da sajber-nasilje isuviše često prelazi školske granice te da deca postaju žrtve i onda kada su kod kuće, kako pokazuju i druga istraživanja^{39,40}.

Nalaz našeg istraživanja da je u 62,9% slučajeva najčešće sredstvo preko koga se vršnjačko sajber nasilje ostvaruje su društvene mreže je u skladu sa nalazima drugih istraživanja. Tako su Roberts i Samani (Roberts, Samani)⁴¹ u

³⁷ Justin Patchin, "2016 Cyberbullying data", Cyberbullying Research Center. Available from: <http://cyberbullying.org/2016-cyberbullying-data>, (Accessed 01.10.2016), pp. 1.

³⁸ Kirk R. Williams and Nancy G. Guera, "Prevalence and predictors of Internet bullying", *Journal of adolescent health*, 2007, vol, 41, no. 6, pp. S14–S21.

³⁹ Mishele L. Ybarra and Kimberly J. Mitchell, „Online aggressor/targets, aggressors and targets: a comparison of associated youth characteristics, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2006, vol. 45, no. 7, pp. 1308–1316.

⁴⁰ Juliana Raskauskas and Ann D. Stoltz, "Involving in traditional and online bullying among adolescents", *Developmental Psychology*, 2007, vol. 43, no. 3, pp. 565–575.

⁴¹ Luke Roberts and Raj Samani, *Digital deception: The online behavior of teens*. McAfee: An IntelCompany. 2013, pp.. 8. Available from: <https://www.internetmatters>.

istraživanju 10612 ispitanika iz Velike Britanije uzrasta 12 do 17 godina našli da je 84% sajber nasilja bilo realizovano na društvenoj mreži Fejsbuk.

Iako se pokazalo da ima značajno više izvršilaca sajber nasilja nego izvršilaca tradicionalnog nasilja, značajno više devojčica je izjavilo da su izvršioci sajber, nego tradicionalnog nasilja. Kako su učinioci tradicionalnog vršnjačkog nasilja značajno češće bili dečaci, nego devojčice, ovo povećanje učešća devojčica je dovelo do izjednačavanja polova u izvršenju sajber nasilja. Slična rezultat se dobije i u drugim istraživanjima⁴². Ovaj nalaz tumačimo sa jedne strane dezinhbitornim efektom anonimnosti i nedostatka kontakta licem u lice na izvršioce sajber nasilja, koji deluje više na devojčice nego na dečake, zbog većeg socijalnog pritiska na devojčice da ne iskazuju agresiju. Sa druge strane, sajber nasilje podrazumeva relaciju agresiju, po kojoj su devojčice izjednačene sa dečacima.⁴³

Pokazuje se da su sve iskustva u domenu vršnjačkog nasilja (žrtve ili počinio, sajber ili tradicionalnog vršnjačkog nasilja) međusobno značajno povezana, kao i da je skoro jedna trećina dece (31,6%) imalo barem jedno od ovih iskustava. Dobijena značajna povezanost između svih posmatranih iskustava vršnjačkog nasilja – iskustva žrtve i iskustva počinio, u okviru sajber i u okviru tradicionalnog vršnjačkog nasilja, potvrđena je u brojnim istraživanjima. U Belgiji Vandeboš i Van Kleemput (Vandebosch, Van Cleemput)⁴⁴ na uzorku od 2052 belgijska učenika dobili su rezultate prema kojima su sajber nasilnici značajno verovatnije od opšte populacije i tradicionalni nasilnici, ali i sajber žrtve, dok su sajber žrtve značajno verovatnije i žrtve tradicionalnog nasilja. U SAD, Viliams i Guera (Williams i Guera)⁴⁵ ukazuju na veću korelaciju između internet i verbalnog nasilja od $r=0,87$, u odnosu na i dalje visoku, ali manji izraženu korelaciju od 0,66 između fizičkog i internet nasilja. U pomenutom međunarodnom istraživanju učenika iz 6 evropskih zemalja klaster analiza je pokazala da se u prostoru sajber nasilja uopšte ne izdvaja klaster

org/wp-content/uploads/2015/12/mcafee_digital-deception_the-online-behaviour-of-teens.pdf (Accessed 01.10.2016) .

⁴² Kirk R. Williams, Nancy G. Guera, „Prevalence and predictors of Internet bullying“, *Journal of adolescent Health*, 2007, vol, 41, no. 6, pp. S14–S21.

⁴³ Nicki R. Crick, Maureen A. Bigbee and Cynthia Howes, Gender differences in children's normative beliefs about aggression: how do I hurt thee? Let mi count the ways. *Child Development*, 1996, vol 76, pp. 1003–1014.

⁴⁴ Heidi Vandebosch and Katrien Van Cleemput, „Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims“, *New Media & Society*, 2009, vol. 11, no. 8, pp. 1349–1371.

⁴⁵ Kirk R. Williams, Nancy G. Guera, „Prevalence and predictors of Internet bullying“, *Journal of adolescent Health*, 2007, vol, 41, no. 6, pp. S14-S21.

samo počinioca i samo žrtava, već da se pokazuju tri klastera: neuključeni u nasilje, nasilnici/žrtve, i nasilnici sa umerenom viktimizacijom⁴⁶. Autori ovaj rezultat tumače dezinhbitornim efektom anonimnosti i nedostatka kontakta licem u lice na žrtve, koji slobodnije mogu da „vrata udarac“, nego u stvarnom životu gde se suočavaju sa većom društvenom i/ili fizičkom u moći nasilnika. U našem istraživanju najveća povezanost je dobijena između žrtava i učinioca istog tipa nasilja, koja je bila sličnog intenziteta ($C=0,45$ za tradicionalno i $C=0,401$ za sajber nasilje).

Podaci su dobijeni na stratifikovanom uzorku učenika viših razreda osnovnih škola u opštini Pljevlja koji je blizu reprezentativnom, te se može smatrati da dobro opisuje posmatrane fenomene u ovoj sredini. Kako se radi o sredini koja dobro predstavlja severni region Crne Gore, možemo smatrati da se rezultati mogu generalizovati i na šire područje. Ipak, za pouzdaniju generalizaciju dobijenih rezultata potrebno je sprovesti istraživanje i u drugim sredinama.

ZAKLJUČAK

Rezultati su potvrdili da je vršnjačko sajber nasilje značajno prisutno među učenicima osnovnih škola u Pljevljima, i da u uslovima digitalizovanog detinjstva i adolescencije predstavlja problem koji se ne sme ignorisati ni u manjim gradovima. Ono se najčešće ostvaruje posredstvom društvenih mreža, podjednako je prisutno u svim višim razredima i na svim nivoima školskog uspeha. Njega ima ipak manje, nego tradicionalnog nasilja. Kako se najveći broj aktera sajber nasilja poznaje iz škole, faktori iz školskog konteksta utiču na nastanak, ali i na smanjenje sajber nasilja. Devojčice su i u ovoj vrsti nasilja žrtve češće od dečaka, ali se po izvršenju nasilja izjednačuju sa dečacima. Preklapanja iskustava aktera vršnjačkog sajber i tradicionalnog nasilja predstavlja kompleksan problem, koji zahteva dodatnu pažnju istraživača, nastavnika i roditelja. Ova saznanja predstavljaju važan prvi korak ka sagledavanju fenomena vršnjačkog sajber nasilja u regionu.

Prezentovano istraživanje otvara dalja istraživačka pitanja, od kojih su neka od najinteresantnijih na koji način se vršnjačko sajber nasilje replikuje i koji faktori utiču na njegovo smanjenje.

⁴⁶ Anja Schultze-Krumbholz, Kristin Göbel, Herbert Scheithauer, Antonella Brighi, Annalisa Guarinic, Haralambos Tsorbatzoudis, Vassilis Barkoukis, Jacek Pyżalski, Piotr Plichta, Rosario Del Reg, José A. Casas, Fran Thompson and Peter K. Smith, "A Comparison of Classification Approaches for Cyberbullying and Traditional Bullying Using Data From Six European Countries". *Journal of School Violence*, 2015, vol. 14, no 1, pp. 47–65.

BIBLIOGRAFIJA

- [1] Boyd, Danah and Marwick, Alice, "Social Privacy in network public", 2011, Available from: <http://www.danah.org/papers/2011/SocialPrivacyPLSC-Draft.pdf>, (Accessed 20.10.2016), pp. 29
- [2] Campell, Marilyn A. (2005), Li, Quing (2007), Raskauskas, Juliana and Stoltz, Ann D. (2007), prema Feldman, Marisa Alexis, *Cyberbullying in high-school: Associated Individual and Contextual Factors of Involvement*, Scholar Commons: Graduate Theses and Dissertations University of South Florida, 2011, pp. 116, Available from: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4294&context=etd>, (Accessed 25.10.2016.), pp.20.
- [3] Crick, Nicki R., The role of overt aggression, relational aggression, and prosocial behavior in the prediction of children's future social adjustment. *Child Development*, 1996, vol. 67, pp. 2317-2327.
- [4] Crick, Nicki R., Bigbee, Maureen A. and Howes, Cynthia, Gender differences in children's normative beliefs about aggression: how do I hurt thee? Let mi count the ways. *Child Development*, 1996, vol 76, pp. 1003-1014.
- [5] Holfeld, Brett and Leadbeater, Bonnie J., "The Nature and Frequency of Cyber Bullying Behaviors and Victimization Experiences in Young Canadian Children", 2014, *Canadian Journal of School Psychology*, 2014, pp. 1-20.
- [6] Hinduja, Sameer and Patchin, Justin, *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*, Corwin press, Thousnd Oaks, 2009, pp. 254.
- [7] Hrnčić, Jasna, *Prestupništvo mladih: rizici, tokovi, ishodi*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2009, Beograd, str. 203.
- [8] Li, Quing, "Cyberbullying in schools: a research of gender differences" *School Psychology International*, 2006, vol. 27, no. 2, pp. 157-170, Mary Madden, Amanda Lenhart, Sandra Cortesi, Urs Gasser, Maeve Duggan, Aaron Smith And Meredith Beaton, "Teens, social media, and privacy", Pew Research Center, 2013, Available from: <http://www.pewinternet.org/2013/05/21/teens-social-media-and-privacy/>, (Accessed 20.10.2016).
- [9] Nansel, Tonja R, Overpeck, Mary, Pilla, Ramani S, "Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychological adjustment," *J. Am. Med. Assoc.*, 2001, Apr 25, 285, no. 16, pp. 2094-2100.
- [10] Nixon, Charisse L , „Current perspectives: the impact of cyberbullying on adolescent health“, *Adolesc Health Med Ther*, 2014, n. 5, pp. 143-158.
- [11] Olweus, Dan, *Bullying at school: What we know and what we can do?*, Blackwell Publishing, Malden, Massachusetts, 1993, pp. 140.
- [12] Olweus, Dan, "School Bullying: Development and SomemImportant Challenges", *Annu. Rev. Clin. Psychol.* 2013, no. 9, pp. 751-80
- [13] Patchin, Justin, „2016 Cyberbullying data“, Cyberbullying Research Center, Available from: <http://cyberbullying.org/2016-cyberbullying-data> (Accessed 01.10.2016) , pp.1.

- [14] Popović-Čitić, Branislava, „Vršnjačko nasilje u sajber prostoru“, *Temida*, 2009, vol. 12, br. 3, str. 43–63.
- [15] Raskauskas, Juliana and Stoltz, Ann D., „Involving in traditional and online bullying among adolescents“ *Developmental Psychology*, 2007, vol. 43, no. 3, pp. 565–575.
- [16] Roberts, Luke, Samani, Raj, *Digital deception: The online behavior of teens*. McAfee: An Intel Company. 2013, pp.. 8. Available from: https://www.internetmatters.org/wp-content/uploads/2015/12/mcafee_digital-deception_the-online-behaviour-of-teens.pdf (Accessed 01.10.2016) .
- [17] Roland, Erling (1989), prema: Sameer Hinduja, Justin Patchin, *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*, Corwin press, Thousand Oaks, 2009, pp. 12.
- [18] Schultze-Krumholz, Anja, Göbel, Kristin, Scheithauer, Herbert, Brighi, Antonella, Guarinic, Annalisa, Tsorbatzoudis, Haralambos, Barkoukis, Vassilis, Pyżalski, Jacek, Plichta, Piotr, Del Reg, Rosario, Casas, José A., Thompson, Fran and Smith, Peter K., “A Comparison of Classification Approaches for Cyberbullying and Traditional Bullying Using Data From Six European Countries”, *Journal of School Violence*, 2015, vol 14, no 1, pp. 47-65.
- [19] Stevković, Ljiljana, „Društvene mreže kao faktor maloletničke delinkvencije“, u Vesna Nikolić-Ristanović (ur.), *Delinkvencija i viktimizacija maloletnih lica u Srbiji*. IGP Promentej, Beograd, 2016, str. 235–240.
- [20] Stevković, Ljiljana i Nikolić-Ristanović, Vesna „Viktimizacija i delinkvencija“ u Vesna Nikolić-Ristanović (ur.), *Delinkvencija i viktimizacija maloletnih lica u Srbiji*. IGP Promentej, Beograd, 2016, pp. 249–305.
- [21] Vandebosch, Heidi and Van Cleemput, Katrien, „Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims“, *New Media & Society*, 2009, vol. 11, no. 8, pp. 1349-1371. Hinduja, Sameer, Patchin, Justin, *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*, Corwin press, Thousand Oaks, 2009, pp. 254.
- [22] Williams, Kirk R. and Guera, Nancy G., „Prevalence and predictors of Internet bullying“, *Journal of Adolescent Health*, 2007, vol, 41, no. 6, pp. S14–S21.
- [23] Ybarra, Mishele L. and Mitchell, Kimberly J., „Online aggressor/targets, aggressors and targets: a comparison of associated youth characteristics, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2006, vol. 45, no. 7, pp. 1308–1316.

Jasna Hrnčić
Nina Lončar

CYBERBULLYING AMONG THE MIDDLE SCHOOL STUDENTS IN MONTENEGRO

Abstract

Cyberbullying is a new type of bullying. It emerged due to the fast development and accessibility of information and communications technology (ICT). The current study was conducted with the objective of analyzing prevalence and nature of cyberbullying among middle school students in Pljevlja, and its relation to traditional bullying. The respondents to the questionnaire were 249 students from three middle schools. The results show that 13.7% were victims of cyberbullying, 12.1% were cyberbullies, while 27.7% reported they knew other student being cyberbullied. There are significantly less victims of cyber bullying than of traditional bullying. The most frequent tool used for cyberbullying are social media. The current study also shows that 51.4% of cyberbullies were schoolmates, and girls were more likely to be victims of cyberbullying. Strong positive relation is found between bullies and victims of traditional bullying and cyberbullying. The results are discussed taking into account previous studies.

Keywords:

cyberbullying, traditional bullying, social media, school